

УДК 349.3

DOI 10.32755/sjlaw.2026.007

Андрій В. М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового права
та права соціального забезпечення,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0001-9118-763X;

Сіньова Л. М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-5514-3549

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЗАХИСТУ ВІД БІДНОСТІ

У статті проаналізовано особливості міжнародно-правового регулювання забезпечення права захисту від бідності. На основі аналізу наукових точок зору та законодавства автори доходять висновку, що право на захист від бідності є складовою частиною системи міжнародно визнаних прав людини, зокрема соціально-економічних прав. Воно тісно пов'язане з правом на достатній життєвий рівень, працю, соціальне забезпечення, освіту та охорону здоров'я.

Ключові слова: міжнародні акти з прав людини, соціальний захист, соціальне забезпечення, бідність, соціально вразливі верстви населення.

Постановка проблеми. Бідність є однією з найболючіших проблем сучасності, через яку страждає значна частина населення планети. Вона суттєво обмежує можливості людського розвитку, породжує масштабні соціальні та політичні конфлікти, становить загрозу єдності суспільств і національній безпеці країн. Бідність визначається станом, коли частина населення не спроможна задовольнити свої реальні потреби, і залежить від багатьох різноманітних причин: економічних, медичних, демографічних, освітньо-кваліфікаційних, культурних та ін. [1, с. 67]. Як зазначають деякі дослідники, бідність унеможливує підтримання способу життя, притаманного конкретному

суспільству в конкретний період часу, через нестачу коштів. Бідні верстви населення позбавлені благ не з власної волі і не мають належних умов життя, якісного харчування, здоров'я (у зв'язку з неможливістю отримувати якісні медичні послуги), не мають можливості займатися спортом, мати індивідуальний і сімейний відпочинок, подорожувати, отримувати необхідну освіту, розвиватися та брати активну участь у суспільному житті). Тобто рівень споживання бідних верств не відповідає ні фізіологічним, ні соціальним, ні культурним нормативам. Бідність породжує страх і невпевненість у своїх можливостях, захисту себе і близьких, уразливість та неможливість планувати майбутнє [2, с. 22–23].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам міжнародно-правового регулювання забезпечення права захисту від бідності присвячено праці Н. Б. Болотіної, К. В. Бориченко, В. Я. Буряка, Т. З. Гарасиміва, В. Л. Костюка, П. Д. Пилипенка, С. М. Синчук, О. В. Тищенко, Г. І. Чанишевої, М. М. Шумила, О. М. Ярошенка та багатьох інших. Проте певні аспекти цієї проблеми залишаються поза увагою науковців і потребують детального вивчення.

Метою статті є виявлення особливостей правової регламентації міжнародно-правового регулювання забезпечення права захисту від бідності та визначення перспектив його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне право досліджує бідність як багатоаспектне явище, а проблемні аспекти бідності – такими, які слід розв'язувати як на національному, так і на міжнародному рівнях. Політика окремих держав, а також відповідні положення на міжнародному рівні мають бути збалансованими та допомагати соціальній і економічній інтеграції громадянам країни, які живуть у бідності, охороні людських прав та головних свобод, у тому числі праву на захист від бідності [3].

Зв'язок між бідністю та громадянськими правами людини є цілком очевидним. Це пояснюється тим, що існує тенденція до їх порушень в умовах, коли людина внаслідок фінансового становища неспроможна реалізувати свої права. Саме тому міжнародна спільнота нині бореться з подоланням бідності всіма

можливими способами, намагаючись залучити якнайбільше країн різного рівня розвитку, а також вдосконалювати норми й принципи, відповідно до яких держави зможуть формувати і змінювати свою соціальну політику для мінімізації рівня бідності. Так, у Віденській декларації та у програмі дій Всесвітньої конференції з прав людини 1993 р. зазначено, що поява крайньої бідності може перешкоджати повній та ефективній реалізації прав людини, повне зменшення та її ліквідація мають бути важливим завданням міжнародного суспільства [4]. Рекомендація Міжнародної організації праці «Щодо забезпечення доходу» від 12.05.1944 № 67 [5] передбачає, що системи забезпечення доходу повинні зменшувати нестатки і запобігати бідності шляхом відновлення до прийнятних розмірів доходу, втраченого через непрацездатність (зокрема старість) або у зв'язку з неспроможністю отримати оплачувану роботу або через смерть годувальника. Гідний рівень соціального забезпечення не повинен бути нижчим за встановлені мінімальні міжнародні стандарти. На цей час МОП застосовує дві системи таких стандартів: «мінімальні заходи соціального захисту» для найбідніших країн та «соціально прийнятні», які встановлені Конвенцією МОП «Про мінімальні норми соціального забезпечення» від 28.06.1952 № 102 [6]. Мінімальні заходи соціального захисту передбачають: а) базовий набір безкоштовних медичних послуг для всіх мешканців країни; б) допомоги на дітей на рівні прожиткового мінімуму, гарантії здобуття дітьми основної загальної освіти безкоштовно; в) соціальну допомогу безробітним у розмірі прожиткового мінімуму; г) соціальні пенсії у розмірі не нижче від загальнонаціонального прожиткового мінімуму.

Варто зазначити, що всі країни, які проводять політику боротьби з бідністю, застосовують єдині принципи щодо встановлення мінімального рівня життя, визначені в Конвенції МОП «Про основні цілі та норми соціальної політики» від 22.06.1962 № 117 [7] та Конвенції ООН «Про соціальну політику на територіях поза метрополією» від 11.07.1947 № 82 [8], у якій передбачено, що при встановленні прожиткового мінімуму беруться до уваги такі основні потреби сімей працівників, як продукти

харчування, їх калорійність, житло, одяг, медичне обслуговування та освіта.

Нові загальносвітові економічні та геополітичні виклики створюють менш сприятливі умови для високоякісного розвитку інвестиційного співробітництва країн, однак разом з цим з'являються нові можливості розвитку структури держав. Ще у 2012 р. Генеральною Асамблеєю ООН, Радою з прав людини було ухвалено Остаточний проєкт керівних принципів щодо крайньої бідності та прав людини. Відповідно до п. 50 цього документа державам необхідно розробити й ухвалити всеосяжну національну стратегію боротьби з бідністю та соціальним відчуженням [9]. Таким чином, ці принципи стали універсальним керівництвом, зосередженим на правах людей, які живуть у бідності. Вони покликані стати практичним засобом для осіб, відповідальних за політичні рішення, у забезпеченні того, щоб державна політика та заходи щодо викорінення бідності надавали позитивний вплив на життя найбідніших верств населення.

Декларація Тисячоліття ООН, затверджена 2000 року на Саміті Тисячоліття ООН, започаткувала процес досягнення до 2015 року світовою спільнотою результатів у тих сферах, де нерівномірність глобального людського розвитку виявилася найгострішою. Цілі Розвитку Тисячоліття визначили стратегічні напрями розвитку, серед яких: боротьба з голодом і злиденністю, забезпечення доступу до освіти, досягнення гендерної рівності, зниження рівня материнської та дитячої смертності, скорочення масштабів поширення ВІЛ/СНІДу та інших захворювань, досягнення екологічної сталості, а також гармонізація зовнішньої допомоги для країн, що розвиваються.

На період 2018–2027 років ООН проголосила третє десятиліття з боротьби за ліквідацію бідності, яке проводиться для збереження імпульсу, що виник завдяки проведенню другого десятиліття, і для ефективного та скоординованого сприяння здійсненню узгоджених на міжнародному рівні цілей у сфері розвитку, що стосуються ліквідації злиднів, у тому числі цілей сфери сталого розвитку. Для боротьби з бідністю нині активізовано всю систему ООН, яка спрямована на захист громадянських прав: Управління Верховного комісара ООН з прав лю-

дини, Рада з прав людини, Незалежний експерт з питань прав людини та крайньої бідності, Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, інші органи.

Важливість значення позицій ООН з питань крайньої бідності та бідності полягає в таких аспектах: визначення поняття бідності із залученням широкого кола міжнародних експертів; виявлення взаємозв'язку між правами людини та бідністю; визначення основних проблем у цій галузі: вплив стану бідності та крайньої бідності на особливо вразливі категорії (дітей, жінок, осіб з інвалідністю, мігрантів); розроблення та вплив заходів боротьби з бідністю у конкретних економічних галузях, наприклад, особлива увага ООН щодо бідності сільських жителів, розвитку туризму, включно з екотуризмом, з метою ліквідації бідності та охорони навколишнього середовища; здійснення взаємодії з фондами, програмами, спеціалізованими установами, регіональними організаціями та іншими міжурядовими органами з метою скорочення рівня бідності [10].

Найважливішим напрямом діяльності структур ООН у сфері боротьби з бідністю є розроблення нормативного змісту права на соціальне забезпечення та відповідних зобов'язань держав у сфері прав людини, які можуть стати орієнтиром при формуванні політики у сфері соціального захисту та боротьби з бідністю. Насамперед слід відзначити вплив пандемії нової коронавірусної інфекції на світові системи соціального захисту.

Пандемія COVID-19 посилила центральну роль держави у захисті своїх громадян, про що свідчить низка перспективних рішень, спрямованих на розширення соціального захисту, відхід від моделей, заснованих на надзвичайних ситуаціях або зайнятості, які виключають основні групи населення, і перехід до недискримінаційних, інклюзивних, комплексних, що враховує гендерні аспекти, довгострокових систем соціального захисту [11]. Пандемія показала, наскільки важливим є соціальний захист, починаючи з гарантії доходу, захисту зайнятості та основного медичного обслуговування. Загальний доступ до всеосяжного, адекватного і сталого соціального захисту разом із сильним державним сектором і системами охорони здоров'я

буде необхідним для запобігання майбутнім кризам і побудові кращого життя.

Інклюзивні системи соціального забезпечення є доступними не тільки з економічної точки зору, а й служать необхідною умовою для інклюзивного розвитку. Це означає, що зусилля на національному рівні мають бути підкріплені розширенням міжнародного співробітництва, у тому числі шляхом створення глобального фонду соціального захисту, реформування боргової архітектури та збільшення офіційної допомоги з метою розвитку.

Одним з найперспективніших напрямів міжнародного співробітництва у сфері розширення охоплення соціальним забезпеченням та боротьби з бідністю є створення глобального фонду соціального захисту. Інклюзивною моделлю зростання є модель, у якій загальний економічний прогрес розподіляється між усіма групами населення та сприяє підвищенню внутрішнього попиту. Це своєю чергою дозволяє досягти більшої економії за рахунок ефекту масштабу та збільшити надходження від оподаткування національної економіки. У межах такої моделі посилення соціального захисту стимулює інвестиції в людський капітал. За такої умови можливий як інтелектуальний, так і технічний прогрес у суспільстві, а також збереження конкурентоздатності країни у світі.

Загалом ООН рекомендує державам вжити таких заходів: створювати системи соціального захисту, що враховує підхід, заснований на життєвому циклі, який охоплює можливості та ризики, що впливають на різних етапах життя людей; перехід від цільових державних програм до універсальних та комплексних програм, які можуть запобігти помилкам виключення та стигматизації, особливо щодо маргіналізованих груп; здійснювати збір статистичних даних щодо реалізації соціальних прав із зазначенням різних стигматизацій, таких як раса, інвалідність, імміграційний статус, відсутність доступності та житла, а також вік, політика та практика соціального захисту; проводити оцінку, засновану на контексті соціального ризику та аналізі факторів несприятливих обставин щодо соціальної ізоляції в межах наявних програм соціального захисту; оптимізувати соціальний захист дітей, враховуючи, що діти особливо вразли-

ві на початкових етапах фізичного, інтелектуального та емоційного розвитку. Системи соціального захисту повинні приділяти пріоритетну увагу комплексному підходу до розкриття свого потенціалу у сфері соціального захисту дітей; інвестиції мають бути спрямовані на комплексний і всебічний соціальний захист задля забезпечення гарантованого доходу, необхідного для адекватного рівня життя, та повинні покривати додаткові витрати (допоміжні технології); необхідно здійснити конкретні дії, використовуючи максимальні межі наявних ресурсів, у тому числі за допомогою міжнародної допомоги та співробітництва для поступового створення універсальної та всеосяжної системи соціального захисту; необхідно мобілізувати ресурси як усередині країни, так і в межах міжнародного співробітництва, використовуючи всі наявні макроекономічні інструменти для фінансування соціального захисту.

На Саміті ООН зі сталого розвитку, що відбувся 25–27 вересня 2015 р., було визначено 17 цілей сталого розвитку до 2030 р., які адресовані всім країнам світу незалежно від рівня їх економічного розвитку. Вони спрямовані на підвищення добробуту населення та захист екології. Цілі з ліквідації крайньої бідності та голоду, збереження та охорони здоров'я відповідають вимогам Рекомендації МОП «Про національні мінімальні рівні соціального захисту» від 14.06.2012 № 202 [12]. Держави-члени ООН визнають, що заходи стосовно викорінення бідності мають здійснюватися одночасно з економічним розвитком.

Однією з важливих цілей цього документа є викорінення всіх форм бідності. Було підкреслено, що нові цілі та завдання мають системний, єдиний характер і забезпечують гармонізацію трьох складових сталого розвитку (економічної, соціальної та екологічної) [13]. Ще одна важлива ціль стосується забезпечення всім дітям базового рівня захисту в межах встановлених кожною країною мінімальних рівнів соціального захисту. Особливу актуальність мають наукові дослідження проблем дитячої бідності як на національному, так і міжнародному рівнях. У Рекомендації МОП № 202 закріплено норму про гарантованість доходу на дитину, що є однією з базових гарантій соціального забезпечення та являє собою мінімальний рівень соціального захис-

ту, який повинен забезпечувати доступ до харчування, освіти, догляду та будь-яких інших необхідних товарів і послуг.

Фахівці ЮНІСЕФ зробили важливий висновок про те, що скорочення дитячої бідності безпосередньо пов'язано зі збільшенням державних асигнувань на сімейні та соціальні допомоги. У разі, якщо понад 10 % ВВП спрямовується на соціальні виплати, рівень дитячої бідності не перевищує 10 %. У країнах, які виділяють на соціальні виплати менше ніж 5 % ВВП, рівень дитячої бідності становить менше 15 % [14]. Саме тому соціальний захист дітей доволі важливий для скорочення та запобігання бідності серед дітей. Гарантований дохід дитини є однією з базових гарантій соціального забезпечення, являючи собою мінімальний рівень соціального захисту, і повинен забезпечувати доступ до харчування, освіти, догляду та будь-яких інших необхідних товарів і послуг. Мінімальний рівень гарантованого доходу має забезпечувати гідне життя та бути достатнім для придбання набору необхідних товарів і послуг з урахуванням національного прожиткового мінімуму та інших порівнянних показників.

Висновки. Право на захист від бідності є складовою частиною системи міжнародно визнаних прав людини, зокрема соціально-економічних прав. Воно тісно пов'язане з правом на достатній життєвий рівень, працю, соціальне забезпечення, освіту та охорону здоров'я. Міжнародне співробітництво є важливим аспектом у боротьбі зі світовою бідністю. Держави можуть співпрацювати через міжнародні організації, надавати й отримувати допомогу, брати участь у глобальних ініціативах, спрямованих на зменшення бідності. Це може охоплювати фінансову допомогу, обмін досвідом і технологіями, участь у програмах розвитку. Таким чином, подолання бідності є не лише соціальною метою, а й міжнародно-правовим обов'язком, завдяки реалізації якого залежить забезпечення інших прав людини та стабільність глобального розвитку.

Список використаних джерел

1. Ткачук В. О. Соціальне забезпечення як передумова подолання бідності та соціальної ізоляції населення. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 3. С. 66–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2019_3_12 (дата звернення: 21.12.2025).

2. Задорожна С. Стратегії подолання бідності в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 3 (7). С. 20–33.

3. Забезпечення доходу та соціального захисту у світі, що змінюється: доповідь Генерального директора МБТ у 2000 р. URL: <https://www.ilo.org/about-ilo> (дата звернення: 21.12.2025).

4. Віденська декларація та програма дій: Конвенція ООН від 25.06.1993 № 994_189. URL: https://zakononline.ua/documents/show/167623__167623 (дата звернення: 21.12.2025).

5. Щодо забезпечення доходу: Рекомендація МОП від 12.05.1944 № 67. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_323 (дата звернення: 21.12.2025).

6. Про мінімальні норми соціального забезпечення: Конвенція МОП від 28.06.1952 № 102. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text (дата звернення: 21.12.2025).

7. Про основні цілі та норми соціальної політики: Конвенція МОП від 22.06.1962 № 117. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_016#Text (дата звернення: 21.12.2025).

8. Про соціальну політику на територіях поза метрополією: Конвенція ООН від 11.07.1947. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU47015> (дата звернення: 21.12.2025).

9. Управління Верховного комісара ООН. URL: <https://ukraine.un.org/uk> (дата звернення: 21.12.2025).

10. Ліквідація сільських злиднів у контексті діяльності щодо здійснення Порядку денного в галузі сталого розвитку на період до 2030 року: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/76/219 від 17.12.2021. URL: <http://cawater-info.net/bk/improvementirrigatedagriculture/files/ares76-219-r.pdf> (дата звернення: 21.12.2025).

11. Global call to action for a human-centred recovery from the COVID-19 crisis that is inclusive, sustainable and resilient. 2021. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_norm/relconf/documents/mee (дата звернення: 21.12.2025).

12. Про національні мінімальні рівні соціального захисту: Рекомендація МОП від 14.06.2012 № 202. URL: <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en> (дата звернення: 21.12.2025).

13. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015. URL: undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorennyanashoho-svitu-poryadok-dennyy-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku (дата звернення: 21.12.2025).

14. Проблема дитячої бідності у перспективі. Огляд благополуччя дітей у багатих країнах: доповідь Дослідницького центру ЮНІСЕФ «Інноченті». 2007. Вип. 7. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/>

publications/peretvorennya-nashoho-svitu-poryadok-dennyu-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku (дата звернення: 21.12.2025).

Andriiv V.,

Doctor of Juridical Science, Professor,
Professor of the Department of Labour Law
and Social Security Law
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-9118-763X;

Sinova L.,

PhD (Law), Associate Professor Department
of Labour Law and Social Security Law,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5514-3549

INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF ENSURING THE RIGHT TO PROTECTION FROM POVERTY

The article analyzes the features of international legal regulation of ensuring the right to protection from poverty. The authors point out the importance of the policies of individual states, as well as relevant provisions at the international level, which should be balanced and help the social and economic integration of citizens of the country living in poverty, the protection of human rights and fundamental freedoms, including the right to protection from poverty. The main international legal acts that are the main sources of international legal regulation of ensuring the right to protection from poverty are analyzed.

It is noted that all countries pursuing a poverty reduction policy apply the same principles for establishing a minimum standard of living, defined in ILO Conventions No. 117 "On the Basic Objectives and Standards of Social Policy" of 1962 and UN Convention No. 82 "On Social Policy in Non-Metropolitan Territories" of 2012. In addition, new global economic and geopolitical challenges create less favorable conditions for the high-quality development of investment cooperation between countries, however, along with this, new opportunities for the development of the structure of states appear. The importance of the ILO's use of two systems of minimum social standards is emphasized: "minimum social protection measures" for the poorest countries and "socially acceptable", which are established by ILO Convention No. 102 of 1952. The importance of the UN positions on extreme poverty and poverty in general is highlighted. Based on the analysis of scientific points of view and legislation, the authors conclude that the right to protection from poverty is an integral part of the system of internationally recognized human rights, in particular socio-economic rights.

Key words: international human rights instruments, social protection, social security, poverty, socially vulnerable groups of the population.

References

1. Tkachuk, V. O. (2019), "Social security as a prerequisite for overcoming poverty and social isolation of the population", *Economics, Management and Administration*, No. 3, pp. 66–70, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2019_3_12 (accessed 21 December 2025).
2. Zadorozhna, S. (2016), "Strategies for overcoming poverty in Ukraine", *Problems and Prospects of Economics and Management*, No. 3 (7), pp. 20–33.
3. International Labour Organization (2000), *Ensuring income and social protection in a changing world*: Report of the Director-General, available at: <https://www.ilo.org/about-ilo> (accessed 21 December 2025).
4. United Nations (1993), *Vienna Declaration and Programme of Action*: UN Convention No. 994_189, available at: https://zakononline.ua/documents/show/167623__167623 (accessed 21 December 2025).
5. International Labour Organization (1944), *Regarding income security*: Recommendation No. 67, available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_323 (accessed 21 December 2025).
6. International Labour Organization (1952), *On minimum standards of social security*: Convention No. 102, available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_011 (accessed 21 December 2025).
7. International Labour Organization (1962), *On the main goals and norms of social policy*: Convention No. 117, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_016#Text (accessed 21 December 2025).
8. United Nations (1947), *On social policy in territories outside the metropolitan area*, available at: <https://ips.ligazakon.net/document/MU47015> (accessed 21 December 2025).
9. United Nations Office of the High Commissioner (n.d.), available at: <https://ukraine.un.org/uk> (accessed 21 December 2025).
10. United Nations General Assembly (2021), *Elimination of rural poverty in the context of the Sustainable Development Agenda until 2030*: Resolution A/RES/76/219, available at: <http://cawater-info.net/bk/improvement-irrigatedagriculture/files/ares76-219-r.pdf> (accessed 21 December 2025).
11. International Labour Organization (2021), *Global call to action for a human-centred recovery from the COVID-19 crisis that is*

inclusive, sustainable and resilient, available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_norm/relconf/documents/mee (accessed 21 December 2025).

12. International Labour Organization (2012), *On national minimum levels of social protection* : Recommendation, available at: <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en> (accessed 21 December 2025).

13. United Nations Development Programme (n.d.), *Transforming our world: Sustainable Development Agenda until 2030*, available at: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorennya-nashoho-svitu-poryadok-dennyu-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku> (accessed 21 December 2025).

14. UNICEF (2007), *Child poverty issue in perspective: Child well-being overview in wealthy countries, Innocenti Research Centre Report, No. 7*, available at: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/peretvorennya-nashoho-svitu-poryadok-dennyu-u-sferi-staloho-rozvytku-do-2030-roku> (accessed 21 December 2025).

Дата першого надходження статті до видання: 06.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 18.02.2026.